

Halsnøy klostres korsgang: utredning, status og forslag til formidling

Halsnøy, Kvinnherad kommune, Hordaland

Meyer, Regin

Forord

Berørt område	ID-nr. Askeladden: 64166
Koordinater	UTM sone 33 (EUREF89/WGS84), Nord 6665780,05 Øst: -23250,632
Oppdragets art	Utredning av tidligere undersøkelse av korsgangen på Halsnøy kloster med tanke på hva som er gjort av tidligere undersøkelser, beskrivelse av hva som er tilstand og status i dag, forslag til fremtidig formidlingstiltak.
Oppdraget utført dato	Januar\februar 2012
Tilstedeværelse av automatisk fredete kulturlag / bevaringskarakter	Murlevninger, og steingulvsrester etter hjørnet hvor klosterets nordre og vestre korsgang møtes. Deler av dette ble gravd frem av Gerhard Fischer på 1930-tallet. Hverken nordre eller vestre korsgang ble imidlertid fullstendig fremgravd.
Kulturhistorisk tolkning	Levninger etter klosterets nordre og vestre korsgang.
Fotografering	Gerhard Fischers foto (1938-1939) fra Riksantikvarens arkiv samt foto av Regin Meyer (2009-2011) (NIKU)

Innholdsfortegnelse

1	Bakgrunn	5
1.1	Begrepsavklaring klosteromgang – korsgang.....	5
2	Dokumentasjonstegninger i Riksantikvarens arkiv	5
3	Skriftlige opplysninger fra Fischer og Lidén.....	7
4	Fischers foto av korsgangene	8
5	Foto av korsgangene oktober 2010.....	14
6	Oppsummering av opplysninger fra tidligere dokumentasjon	15
7	Forslag til formidling.....	17
7.1	Avdekte levninger.....	17
7.2	Georadarundersøkelse	17
7.2.1	Georadarundersøkelse av korsgang	18
7.2.2	Georadarundersøkelsens resultater markeres på overflaten	19
7.2.3	Georadarundersøkelse av omliggende områder (som oppfølging til 7.2.3)	20
7.3	Arkeologisk utgravning	21
7.4	Kombinasjonsmuligheter.....	22
7.4.1	Georadarforundersøkelse etterfulgt av arkeologisk utgravning	22
7.4.2	Georadarforundersøkelse etterfulgt av begrenset utgravning av NØ-hjørne	22
8	Sammenfatning	23
9	Kilder.....	25

1 Bakgrunn

Norsk institutt for kulturminneforskning ble mot slutten av november 2011 kontaktet av Riksantikvaren ved Inger-Marie Aicher Olsrud angående Halsnøy klosteruin. Bakgrunnen for dette var møte og befarings på Halsnøy kloster 20.11.11, da klosterets klosteromgang (først og fremst nordre og vestre korsgang) ble et diskusjonstema. I den sammenheng kom Riksantikvaren med ønske om å få utarbeidet en rapport med utredning, statusbeskrivelse og forslag til formidling av nordre og vestre korsgang.

Halsnøy kloster antas å ha blitt grunnlagt ca. 1163\1164 av Erling Skakke. Klosteret tilhørte Augustinerordenen og ble oppløst i 1536 av Christian III. Etterpå ble området kongelig lensgods frem til det gikk over i privat eiendom under familien Juel i 1758. I 1959 ble tomten kjøpt av Sunnhordland folkemuseum. Det pågår i dag konserveringsarbeider på ruinene etter klosteret, samt arbeider med forbedring av formidling og ny adkomst til området. Dette arbeidet og denne rapporten er en del av Riksantikvarens ruinprosjekt.

Under middelalderen har anlegget i likhet med andre klostre hatt en klosteromgang omkring en sentral klosterhage. Sannsynligvis har klosteromgangen hatt fire korsganger henholdsvis i nord, sør, øst og vest som har stått rettviskelt på hverandre. Nordre og vestre korsgang ble delvis avdekket av arkitekt Gerhard Fischer i sammenheng med hans undersøkelse av klosterområdet i 1938-1939.

Den følgende rapporten tar sikte på å utrede disse tidligere undersøkelsene av nordre og vestre korsgang samt beskrive av dagens status for levningene. I tillegg vil rapporten skissere forslag til hvordan korsgangene kan formidles. Det vil i mindre grad bli fokusert på søndre og østre korsgang, som i langt mindre grad er undersøkt og tilgjengelig i dag.

1.1 Begrepsavklaring klosteromgang – korsgang

Med *klosteromgang* menes hele omgangen som har gått rundt den sentrale klostergården. Den har vært et viktig kommunikasjonsledd for å kunne ta seg til de ulike klosterfløyenes rom samtidig som at omgangen har vært et sted for meditasjon. Klosteromgangen har videre vært delt inn i fire *korsganger*, en på hver side av klostergården i de fire himmelretningene. I vår sammenheng er disse omtalt som nordre korsgang, østre korsgang, søndre korsgang og vestre korsgang. Disse har sannsynligvis vært hvelvet. Særlig viktig for denne rapporten er det nordvestre korsgangshjørne hvor nordre korsgang og vestre korsgang møtes (se fig.1 og fig2).

2 Dokumentasjonstegninger i Riksantikvarens arkiv

Flere dokumentasjonstegninger for hele klosterområdet har utelatt det nordvestre korsgangshjørnet. Imidlertid finnes det i Riksantikvarens arkiv to plantegninger som hver for seg viser det indre korsgangshjørnet sammen med søndre kirkemursfundament (fig.1) samt vestre langmur som avgrensner hjørnet i vest (fig.2).

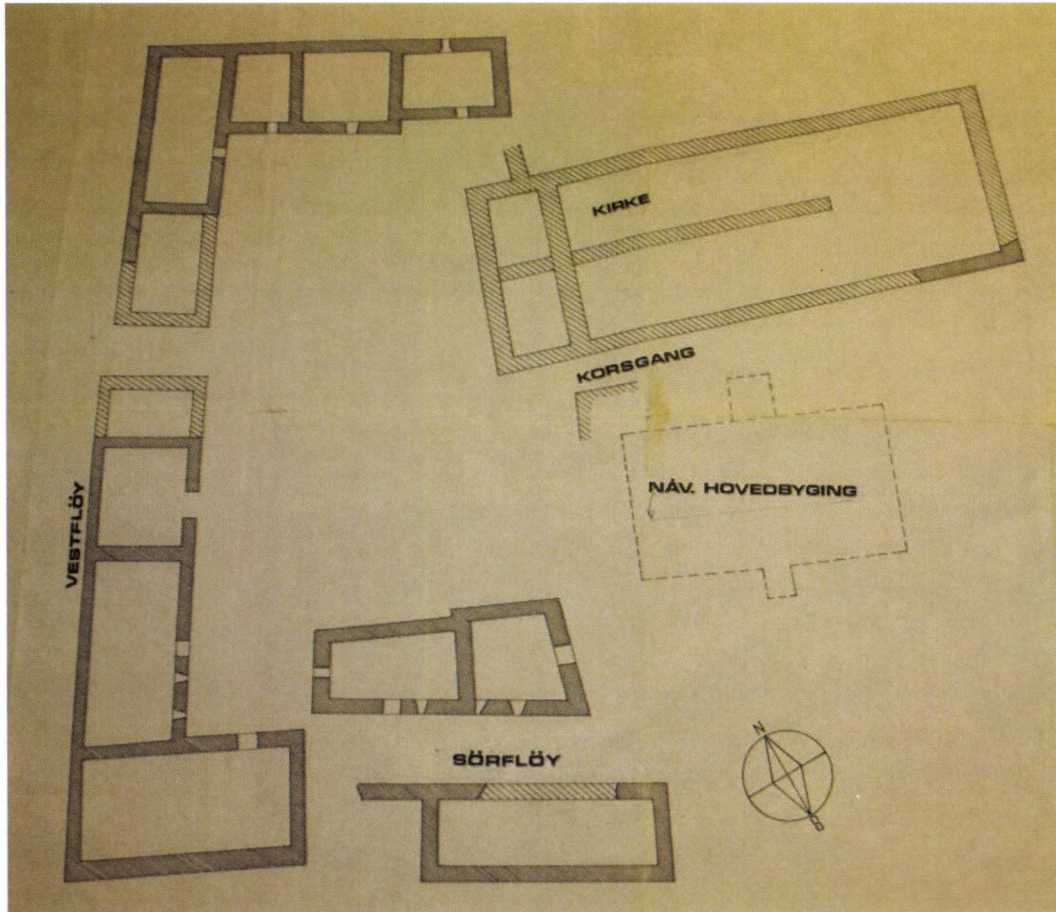

Fig.1 Plantegning av klosteranlegget (kopi) med korsgangshjørnet inkludert, fra Riksantikvarens arkiv. Den er basert på en nesten identisk tegning uten navn på bygninger som er merket «Halsnøy kloster. Situasjonsplan. Mål 1:200. Etter Cato Enger og Hans Emil Lidéns oppmålinger. Riksantikvarens kontor. Oslo 20.Jan. 1970. Sigrig G. Holm.»

Tegningen mangler imidlertid en del av levningene som inngår i Cato Engers tegning fra 1939 (fig.2), men viser fundamentene som H.E.Lidén gravde frem i 1962-63. En del av de fremgravde levningene fra Fischers arbeider er ikke tatt med trolig fordi disse på dette tidspunktet var dekket til og inngikk ikke i en situasjonsplan.

Ideelt sett burde disse tegningene (fig.1 og fig.2) settes sammen for å komplettere hverandre og for å få en totaloversikt over levninger og ruiner i hele området.

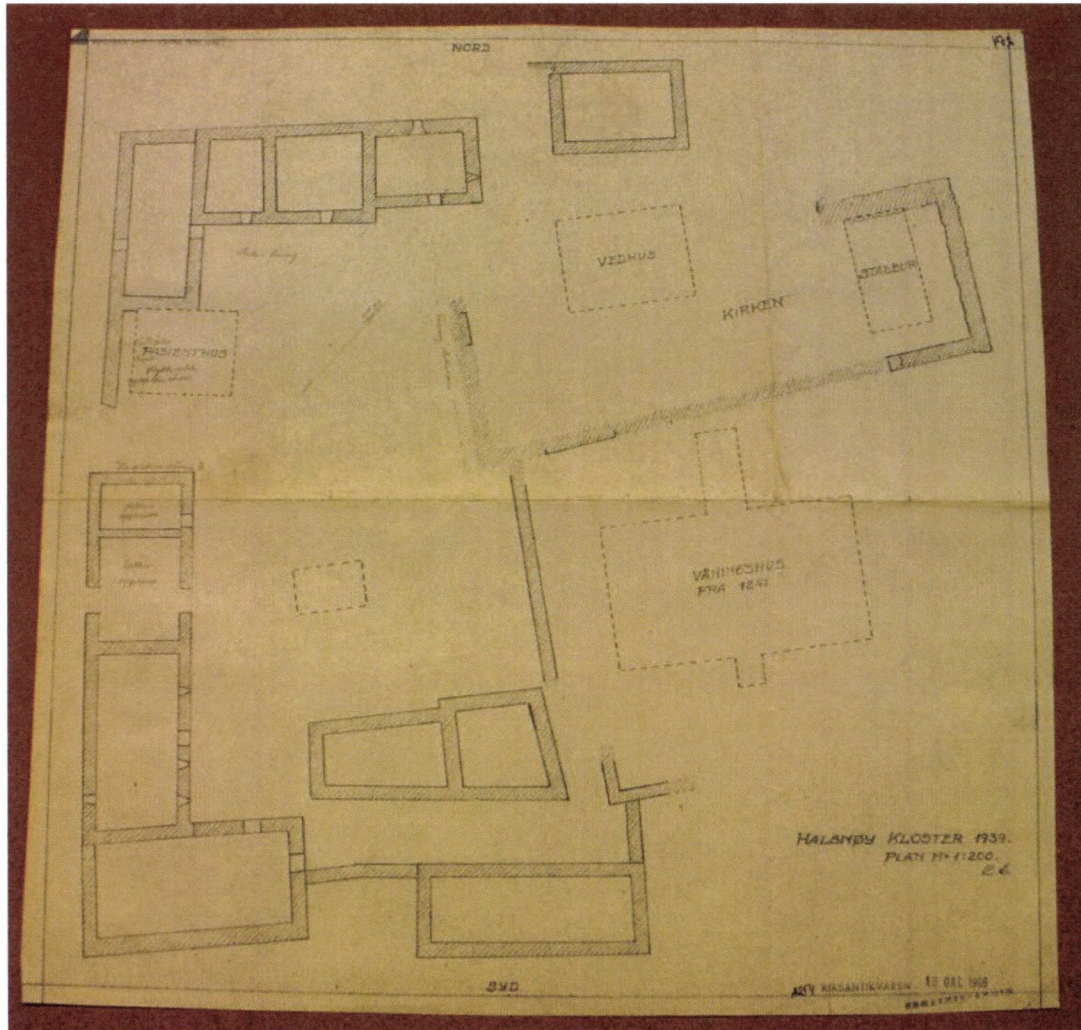

Fig.2 Plantegning av ruiner og fundamenter (kopi) fra Riksantikvarens arkiv. Den er merket: «Halsnøy kloster 1939. Plan M=1:200. C.E.». Legg merket til at det indre korsgangshjørnet ikke er tegnet inn (jmfør fig.1). Dette kan ha blitt gravet frem etter at tegningen ble laget. Imidlertid er den vestre langmur fra klosterkirken til NS2 tegnet inn. Den avgrensar og går parallelt med vestre korsgang.

3 Skriftlige opplysninger fra Fischer og Lidén

Følgende opplysninger om nordre og vestre korsgang er hentet fra NIKU Oppdragsrapport 156 3267/2009 Halsnøy kloster, med referanser til Gerhard Fischers dagbok «Halsnøy kloster 1938- »¹, samt korrespondanse og rapportmateriale i Riksantikvarens arkiv.

Kilde: Fischer, dagbok, 1938 –

1) 15.07.39 skriver Fischer at det nordvestre korsgangshjørnet ble gravet frem. I massene ble det funnet rester av et romansk kapitel og vinduspøster (Fischer 1939:19).

I tillegg ble det dagen etter gravet frem et nord-syd gående fundament vest for hovedhuset som kan ha vært ("utvilsomt" i følge Fischer) en del av korsgangen i vest (ibid:23-24).

¹ Dagboken dekker periodene 07.05.38-08.05.38, 18.07.38-20.07.38, 14.11.38, 16.11.38, 19.11.38, 12.04.39, 13.04.39, 26.04.39, 14.07.39-16.07.39, 16.08.39-18.08.39, 25.08.39, 11.09.39, 13.01.40, 15.01.40.

2) 17.08.39 snakket Fischer med ekteparet Juel om korsgangspartiet. Det var enighet om at søndre korsgangsmur skulle markeres med en tørrmurskant, og "...la korsgangen ligge senket ned, men med litt grus over de gamle hellene så de ikke blir ødelagt."

3) 18.08.39 gav Fischer instruks til Furusestet (?) om opprydning og planering på tunet mellom klosteruinene. Det ble også forklart hvordan korsgangen skulle merkes med tørrmur og steinrader, samt at godt bevarte heller skulle være synlige mens det ellers skulle fylles på med grus (ibid:31). Noe av dette ble gjort før Fischer reiste. Det ble da også bekreftet at man hadde avdekket det Fischer kaller "tydelig fundament for østmuren i vestre korsgang". Denne korsgangen kan ifølge han ha vært 2,30 meter bred (ibid:32) (jv.fig.11 og fig.12)

Kilde: P.M. om konservering/restaurering av klosterområdet. Liden 22.04.64

"Langs vestre del av kirkens sørmur finnes ennå rester av korsgangens store begravelsheller intakt. Sørmuren og det N.V. hjørne av indre klostergård (innenfor korsgangen) ble markert med et skift tørrmur av Fischer i 1939."

4 Fischers foto av korsgangene

I Riksantikvarens arkiv i Oslo eksisterer det negativer etter Fischers fotograferinger på Halsnøy. Disse ble fremkalt i 2010-2011 i forbindelse med Riksantikvarens ruinprosjekt på Halsnøy. De viser klosterruinene årene 1937-1939 før arbeidene ble iverksatt, senere under utgravningene og i forbindelsene med de etterfølgende restaureringene.² I Fischers dagbok inngår det fotografifortegnelse med beskrivelse til flere av disse fotoene, men ikke alle. Fotoene som er av interesse i vår sammenheng er heldigvis med i denne fortegnelsen.

Under følger Fischers foto som viser utgravningen av nordre og vestre korsgang i 1939. Til hvert foto står Fischer beskrivelse samt undertegnede kommentar til relevante detaljer.

² Fremkalte foto omfatter årene 1937 : foto 001-016, 1938 : foto 024-050,052,057, 1939 : foto 070-123. I tillegg er det fremkalt udaterte foto. Sistnevnte har blitt nummerert av Riksantikvaren (Riksantikvarens nummerering: udat_053-069, udat_124 samt 7stk udatert og unummeret).

Fig.3 Fischer foto 93 (16 juli 1939): «Oversikt over korsgangspartiet og vestre del av kirkens sydmur osv., tatt fra ø.n.ø. i østflukt av samme utbygg og 2,9 m nord for det n.ø.hj.»

Undertegnedes kommentar: Det er mulig å se bunnhellene i korsgangen. Tilstanden for nærmeste helle er temmelig fragmentartisk. Søndre avgrensning er det vanskelig å få øye på, men er mer synlig på foto 94 og 95 hvor denne er bedre fremrensket. Levningene etter kirkens sørmur kan sees til høre men blir brutt nederst på fotoet. Denne sørmuren fikk på 1960-tallet en hellesteinsmarkering over hele murflukten. Deler av denne sørmuren er ennå ikke gravet frem.

Fig.4 Fischer foto 94 (16 juli 1939): Oversikt over nordre korsgang fra vest, tatt 1,20m syd for kirkens utv. sydflukt og 5,50 m vest for utv. vestflukt av (?) vestre korsgang.

Undertegnedes kommentar: tilbygget med dør og trapp til hovedhuset er bygget om og gjort kortere etter at dette fotoet ble tatt (sammenlign med fig.5). På 1930-tallet var dette så langt man kunne grave før arbeidet ville komme i konflikt med tilbygget.

Fig.5 Til sammenligning: samme parti, foto tatt 20.08.09 mot øst. Nordre korsgang med markering av søndre kirkemur til venstre. Den store runde steinen står på samme sted hvor vestre korsgang befinner seg. Denne har nå blitt flyttet. Beplantningen i nordre korsgang er nå fjernet. Foto tatt 20.08.09 mot øst av RM.

Fig.6 Fischer foto 95 (16 juli 1939): Detalj av nordre korsgang fra vest, tatt 1,8 m syd for kirkens sydflukt og 45cm vest for korsgangsmuren mot vest.

Undertegnedes kommentar: bunnheller er ferdig fremrensket. Bevaringsgraden varierer fra å være hele til oppstykket og fragmentariske. Imidlertid virker det som om de ikke dekker hele korsgangen. Det ser ut som om kirkens sørmur er bevart i 1-2 skifts høyde over korsgangen.

Fig.7 Fischer foto 96 (16 juli 1939): Oversikt over «vestre korsgang», tatt i flukt med dens vestmur og ca.6,5 m nord for kirkens utv. sydflukt.

Undertegnedes kommentar: Vestre korsgang er ikke avdekket i sin fulle lengde. I bakgrunnen virker det som om det har lagt et slags hellesteinsdekke på et høyere nivå enn korsgangen. Lengst bak sees en tørrmur på tvers som i dag er fjernet.

Fig.8 Fischer foto 108 (16 juli 1939): Kirkens vestparti fra øst, tatt ca. 1m nord og 30cm øst for hovedbygningens n.v.hj.

Fig.9 Fischer foto 112 (17-18 juli 1939): N.v.hjørneparti i korsgangen – de i dag fremgravde fundamenter av østmuren i vestre korsgang osv.: fra s.s.v., tatt 4 m vest for hovedbyggn. og 2,90 m syd for dens nordflukt.

Fig.10 Fischer foto 113 (17-18 august): N.v. hjørneparti i korsgangen – de i dag fremgravde fundamenter av østmuren i vestre korsgang osv.: fra nord på kirkens sydmur 60cm inn fra sydkanten og 1,70 m vest for pel 50 x 50 y (murens retning).

Undertegnedes kommentar: dette hjørnet er i dag for det meste rekonstruert.

Fig.11 Fischer foto 114 (17-18 juli 1939): «N.v. hjørneparti i korsgangen – de i dag fremgravde fundamenter av østmuren i vestre korsgang osv.: fra vest, tatt 1,40 m syd for ytterflukten av kirkens sydmur og 60cm vest for vestflukt av vestre korsgangs vestmur.»

Undertegnede kommentar: her har påmuringen av korsgangsmuren i syd begynt. Dette stemmer overens med Fischers dagboknotater 17.08.39 og 18.08.39 (kan Fischer ha ment 17.07.39 og 17.07.39?).

Fig.12 Fischer foto 121 (17-18 juli 1939): «(Enger fot. 25.08.1939...) Markering av korsgangsmuren osv. ved n.v.hj. (smlg. Fot .94)

Undertegnede kommentar: hjørnet mellom søndre korsgangsmur og vestre korsgangsmur blir altså her rekonstruert opp til to skifts høyde. Ved undersøkelse 25.10.10 var flere av disse steinene ut av stilling.

5 Foto av korsgangene oktober 2010

I 2010 ble korsgangshjørnet rensket frem på nytt for å se tilstanden samt å få fjernet torv og jord som hindret vannet i å renne ut.

Fig.13 Nordvestre korsgangshjørne sett mot øst. Mange av hellene på Fischer foto kan gjenkjennes. På samme måte som den gang så varierer tilstanden svært mye. Noen av hellene er oppdelt og mens andre (særlig de største) står bra. En stor helle har siden 1930-tallet blitt delt på grunn av trykkbelastningen av en stor stein som har blitt plassert på torven like over (fjernet noen dager før fotoet ble tatt.). Flere steiner fra Fischers rekonstruerte nordvestre indre hjørne er ute av stilling. Disse er murt i sement og ikke tørrmur som Fischers notater antyder. Sementen kan imidlertid stamme fra restaureringer etter Fischers arbeider. Etter at torven ble fjernet og korsgangshjørnet ble rensket frem var det mulig å lede vekk regnvann som hadde samlet seg opp i enden av gangen (øverst på fotoet). Foto tatt 29.10.10 mot øst.

Fig.14 Nordvestre korsgangshjørne sett mot nordvest. Til venstre i fotoet sees fundamentet etter det Fischer omtaler som utvendig vestflukt av vestre korsgang. Etter avtorving og opprensning var det mulig å lede oppsamlet regnvann ned det hellende terrenget mot syd (nederst til vestre). Foto tatt 29.10.10 mot nordvest.

6 Oppsummering av opplysninger fra tidligere dokumentasjon

Fischers dagbok og foto forteller om funn av levninger etter gulv og murverk i klosterets korsgang. Dette er rester etter et hellelagt gulv med murverk på hver side i hjørnet hvor vestre og nordre korsgang møtes. Murverk og fundamenter som har avgrenset korsgangen mot klosterkirken i nord, samt mot sør og øst hvor klosterhagen har vært. Trolig ser vi også en avgrensning mot vest i form av en langmur som har gått fra klosterkirken til rom NS2. Dokumentasjonstegningene viser at Fischer (gjennom assistent Cato Engers tegning, fig.1 og fig.2) også følger denne tolkningen.

Når det gjelder korsgangens gulv så viser fotoene at kun enkelte heller sto igjen i 1939 og ikke en heldekkende hellelegging. Bevaringsgraden veksler, fra delvis til fullstendig oppsprukket heller. Enkelte steder var det også partier hvor det manglet heller.

Fischers fotomateriale dokumenterer også at det indre nordvestre hjørnet ble påmurt to skift over fundamentene. Dette blir bekreftet med dagboksnotater hvor Fischer gir instruks om at korsgangen skal merkes med tørrmur og steinrader (Fischer 1939:31-32), men på et senere tidspunkt har muren blitt tilført sement. Dagboken forteller likedan at godt bevarte heller skulle være synlige mens resten av korsgangsgulvet skulle være dekket av grus (ibid:31).

Lidéns opplysning fra 1964 om at det finnes rester av «...korsgangens store begravelsheller intakt...» langs vestre del av kirkens sørmur (Lidén 1964), er interessant, men det spørs om det

virkelig dreier seg om begravelsheller ettersom man finner tilsvarende heller i vestre korsgang orientert nord-syd. Dette ville stride mot middelaldersk graveleggingspraksis.

Det Fischer omtaler som utvendig vestflukt av vestre korsgang, har aldri vært formidlet. Denne flukten ligger under torver i form av et grovt nord-syd orientert steinfundament.

Utgravningen i 1939 gikk i østlig retning nesten helt til tilbygget på nordsiden som i dag er inngangen til hovedhuset. Dette ble avsluttet som en rett profilvegg som i dag er steinsatt. Den «utvendige vestflukten ble avdekket helt til NS2». Det indre korsgangshjørnet og helleleggingen ble deri mot ikke avdekket like langt.

Dagens situasjon stemmer i stor grad med det bildet som arkivmaterialet etter Fischer har gitt oss. Bevaringsgraden til hellene i korsgangen veksler og der hvor det ikke ligger heller er åpne felt med grus og jord. I dag ser vi dessuten at det indre nordvestre hjørnet har blitt spekket med sement og at noen av steinene er ute av stilling.

På samme måte som på 1930-tallet så vet vi fremdeles ikke hvor de øvrige korsgangshjørnene (nordøstre, sørøstre og sørvestre) ligger.

7 Forslag til formidling

7.1 Avdekte levninger

Ettersom at bevaringsgraden til hellene i korsgangens nordvestre hjørne varierer så mye så anbefales det ikke at samtlige heller står fremme. Dette kan forårsake ytterligere nedbrytning samt at korsgangens gulv vil fremstå som rotete.

De største og mest robuste hellene i korsgangens nordvestre hjørne kan derfor være synlige og formidle gulvets opprinnelige underlag og nivå. Øvrige partier hvor det ikke står heller, eller partier hvor hellene er svært oppstykket, bør dekkes med grus. Dette er en videreføring av Fischers prinsipper fra 1930-tallet og vil danne en gulvflate som veksler mellom heller og grus, noe som vil stå i kontrast til den omliggende torven. Det vil slik være lett å skille mellom originale heller og påførte masser.

Å ha korsgangshjørnet stående frilagt gjør det dessuten lettere for regnvann å renne ut mot syd (se fig.13 og fig.14). I tillegg er levningene viktige for å kunne fortelle publikum om korsgangens beliggenhet, nivå og konstruksjonsmåte samt angi klosterets midtpunkt i form av klostergården som lå innenfor denne. Korsgangshjørnet viser dessuten hvor skillet gikk mellom klosterets hovedanlegg (bestående av klosterkirken, østfløyen og sørfløyen) og det ytre klosterområdet (rommene N1-N3, V1-V4, S1-3, NS1-NS2).

7.2 Georadarundersøkelse

Georadar (GPR=Ground Penetrating Radar) er en ikke-destruktiv undersøkelsesmetode hvor høyfrekvente radiobølger sendes ned i bakken i et aktuelt undersøkelsesområde. Retursignalet får varierende signaturer ut fra ulike typer jordsmonn og eventuelle arkeologiske levninger under bakkeoverflaten. Refleksjonstiden vil også fortelle om avstanden fra overflaten til en eventuell struktur. Metoden er spesielt godt egnet for strukturer som fundamenter, ruiner samt større nedgravninger som står i sterk kontrast til det øvrige jordsmonnet. Instrumentet er montert på hjul og trekkes eller dyttes i henhold til et oppsatt rutenett over undersøkelsesområdet (fig15). Retursignalene etter-prosesseres i en datamaskin og resultatet presenteres som en plantegning med beliggenheten til strukturer og anormaliteter.

Halsnøy ruinområdet er et godt egnet område for georadarundersøkelse fordi bakkeoverflaten består av godt vedlikeholdt gress hvor GPR-instrumentet lett kommer til og kan kjøres uten større forstyrrelser. Fischers foto gir dessuten inntrykket av at det er jord som fyllmasse i nordre korsgang og ikke stein eller annet materiale som vil gjøre det vanskelig å se fundamenter og heller (fig.6 og fig.11).

Fig.15 Eksempel på georadarundersøkelse, foto fra Holla kirkeruin 28.10.11.

7.2.1 Georadarundersøkelse av korsgang

For å kunne formidle Halsnøy klostets korsgang foreslås det å gjennomføre en georadarundersøkelse som kan påvise korsgangens utstrekning og hjørner. Resultatet kan visualiseres og formidles digitalt eller på tegninger. Aktuelle partier er fortsettelsen av nordre og vestre korsgang, samt korsgangshjørnene i nordøst og i sørvest. Ut fra dette kan man rekonstruere hele klosteromgangen samt klosterhagens utstrekning fordi formen på disse er etter all sannsynlighet symmetrisk. En del av korsomgangen må vi forvente oss å gå under dagens hovedhus (mye må ha blitt fjernet i forbindelse med etter-reformatorsk byggjevirkosomhet). Dette gjelder særlig søndre partier.

En undersøkelse i forlengelse av dagens synlige nordvesthjørne (fig.16), mot sør og øst, vil kunne vise fortsettelsen av indre korsgangsmur samt eventuelle heller i det gamle gulvnivået. Forutsetningen for et godt resultat er naturlig nok at levningene etter korsgangen under overflaten ikke er fjernet eller at det har blitt muret på eller lagt på materiale som forhindrer signalene.

Georadarens resultater kan utarbeides som plantegninger, både på papir og digitalt, og benyttes til formidling hvor påviste strukturer markeres og forklares. En annen mulighet er å visuelt markere korsgangene utendørs (se kap.7.2.2) Selve feltarbeidet vil ta en arbeidsdag (7,5 timer), mens utstyrstransport vil ta to dager totalt tur-retur (Oslo-Halsnøy-Oslo). I tillegg kommer etterarbeid (dataprosessering) med rapportskriving.

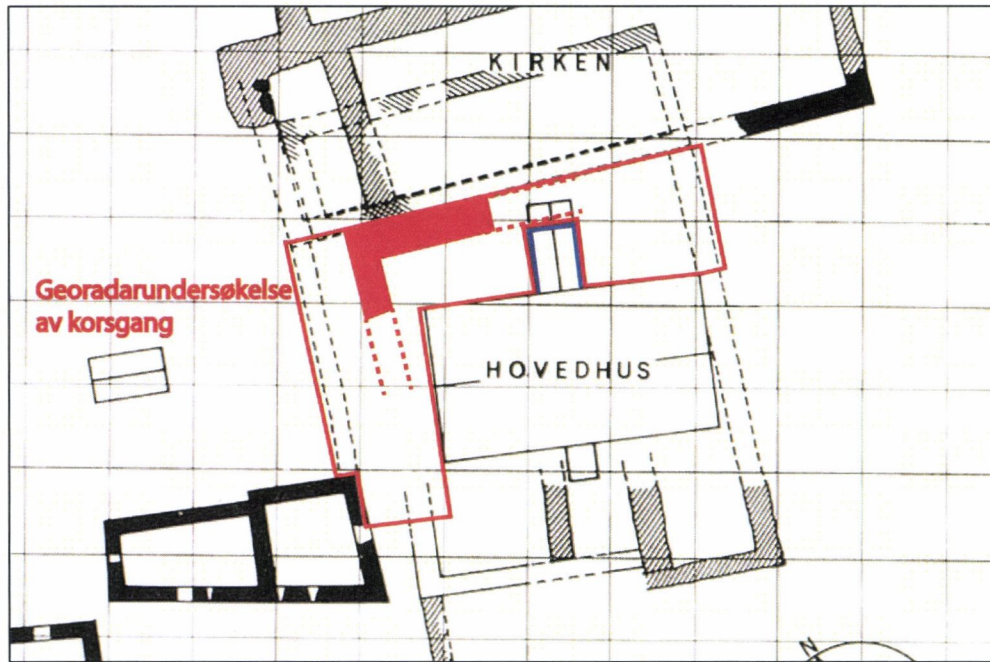

Fig.16 Rød linje viser aktuelt undersøkelsesområde for georadar med hensikt å påvise nordre og vestre korgangs fortsettelse, samt korsomgangens nordøstre og sørvestre hjørner. Merk at det nordre tilbygget på hovedhuset, er mindre i dag enn hva som er tilfellet på tegningen (blå merking).

7.2.2 Georadarundersøkelsens resultater markeres på overflaten

På samme måte som at de påviste fundamentene til klosterkirken er markert med hellesteiner, kan også eventuelle geo-påviste levninger etter korgangene visualiseres med hellesteiner i overflaten. Dette vil gi en større forståelse av grunnplanet for besøkende i ruinområdet.

En mulighet vil være å markere murkanten mot klosterkirken på den ene siden samt den indre korgangsmuren på den andre siden. På denne måten vil besøkende få en forståelse av korgangens videre fortsettelse, bredde og møtepunktet mellom nordre og østre korgang (fig.17).

Fig.17 Fortsettelsen av nordre korsgang samt det nordøstre hjørnet, kan markeres med hellesteiner i overflaten. Foto tatt 10.06.10 av RM mot øst.

7.2.3 Georadarundersøkelse av omliggende områder (som oppfølging til 7.2.3)

Dersom man først frakter georadarutstyr til Halsnøy for å undersøke korsgangen nord og vest for hovedhuset, vil det være naturlig å vurdere tilsvarende undersøkelse av nærliggende områder som en oppfølging. Man kan for eksempel utvide undersøkelsen og se etter levninger av bygninger som har stått i tilknytning til korsgangen. I tillegg er det mulig å identifisere strukturer som kan komplettere dokumenterte levninger etter Fischer og Lidén, eller undersøke de ytre omliggende områdene (fig.18). Her vil mulighetene være mange.

Til tross for store utgravningsvirksomheter på 1930-tallet og 1960-tallet er det fremdeles flere områder som ikke er undersøkt. Selv på større utgravningsfelt som for eksempel klosterkirken, står det igjen partier som ikke ble undersøkt. Også der kan georadaren påvise kompletterende levninger. Også nord, øst, sør og vest for klosterkirken og korsgangen ligger det større felt med funnpotensiale.

På fig.18 er klosterområdet delt inn i flere felt med levninger man kan forvente å finne samt problemstillinger som kan være aktuelle. Ved å utvide feltarbeidet med to til tre dager vil man kunne undersøke hele klosterområdet.

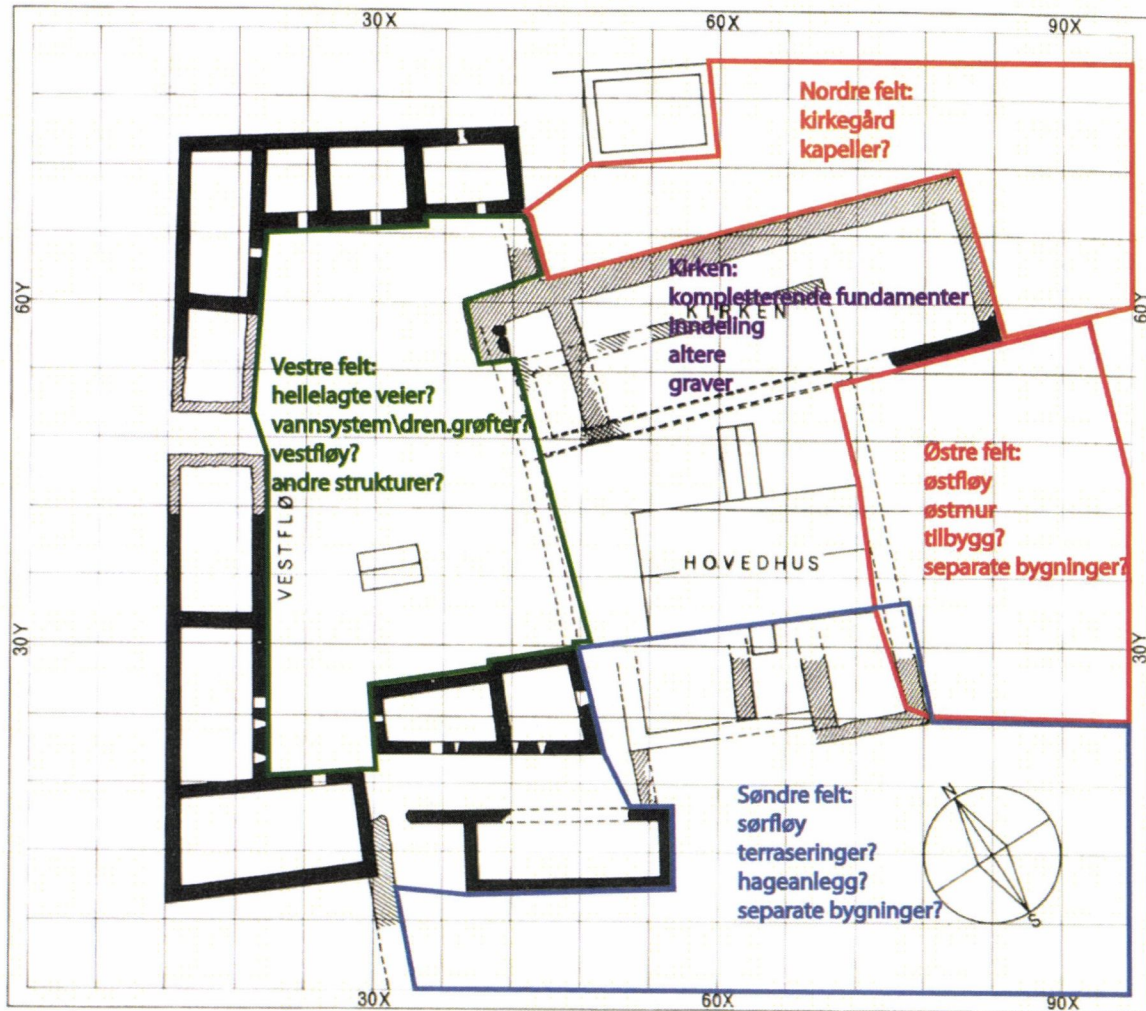

Fig.18 Forslag til aktuelle undersøkelsesområder for georadar.

7.3 Arkeologisk utgravning

Som det fremgår av dokumentasjonsmaterialet etter Fischer så ble kun en del av korsgangen gravet frem på 1930-tallet. Dagens nordvestre korsgangshjørnet vil derfor være et godt utgangspunkt for en utgravning.

Nordre korsgang står omtrent som i 1939 etter Fischers undersøkelser og påmuringer. Profilveggen som man ser på foto har i dag en tørrmur på tvers, noe som ikke kan knyttes til kloster tidens levninger (fig.19). Den viser rett og slett hvor langt Fischer kom i sitt arbeid med å grave ut nordre korsgang. Rent formidlingsmessig er denne tørrmuren misvisende.

I en tenkt arkeologisk undersøkelse av nordre korsgang vil man altså kunne fortsette utgravningen østover fra dette utgangspunktet, med søndre kirkemursfundament på den ene siden og søndre korsgangsmur på den andre. Fordi tilbygget med hovedinngangen til hovedhuset i dag en kortere enn på 1930-tallet, vil en utgravning gå klar av dette. Omsider vil man trolig finne det nordøstre korsgangshjørnet og den østlige avgrensningen av klosterhagen.

Tilstanden på korsgangsgulvet og murlevningene vil være avgjørende for hvilken grad det må gjennomføres restaurering, komplettering eller om de fremgravde levningene kan stå fremme som de er.

Med tanke på formidling, så vil dette være den beste måten å forklare samt synliggjøre korsgangens og klosterhavens utforming og konstruksjonsmåte.

Fig.19 Nordre klostergang ble gravet ut helt frem til tørrmuren øverst på fotoet. Tørrmuren ble satt opp foran jordprofilen og stammer ikke fra middelalderen. Sammenlign med fig.11.

7.4 Kombinasjonsmuligheter

7.4.1 Georadarforundersøkelse etterfulgt av arkeologisk utgravning

Å undersøke korsgangsområdet med georadar vil være en god forundersøkelse som kan indikere hvor det vil være mest fruktbart å gjennomføre en utgravning. Georadar vil slik sett også kunne fortelle hvor rester etter korsgangene kan være fjernet eller tidligere overbygget. En etterfølgende utgravning utføres målrettet ut fra georadarresultatene.

7.4.2 Georadarforundersøkelse etterfulgt av begrenset utgravning av NØ-hjørne

I stedet for å grave ut hele nordre og vestre korsganger kan man ut fra georadarundersøkelsens resultater grave ut kun det nordøstre hjørnet. Dette hjørnet vil kunne vise østre avgrensning på klostergården samt hvor østfløyen begynte.

8 Sammenfatning

Kun en begrenset del av Halsnøy klostres klosteromgang ble gravet ut i 1939 under ledelse av Gerhard Fischer. Dette var hjørnet mellom nordre og vestre korsgang, bestående av heller og rester av murverk. Deler av det indre murhjørnet ble på denne tiden rekonstruert. Fordi bevaringsgraden i dag veksler mye bør kun de best bevarte hellene stå fremme mens de øvrige bør dekkes til. Der hvor murverket er ute av stilling bør stein tilbakeføres og mures på nytt.

For bedre formidling av korsomgangen anbefales georadarundersøkelse i området som kan vise fortsettelsen og utstrekningen av nordre og vestre korsgang. Dette vil gjøre det lettere for publikum å forstå hele korsomgangens størrelse og beliggenhet samt det viktige forholdet mellom klostergård, korsganger, bygningsfløyer og klosterkirke. En utvidet georadarundersøkelse kan også omfatte de øvrige delene av klosterområdet hvor det kan ligge ukjente bygningsrester og strukturer under overflaten. Med utgangspunkt i georadarens resultater kan visualisering skje på flere måter. Påviste strukturer og rekonstruksjoner kan formidles på digitale tegninger og i animasjoner, eller de kan markeres i overflaten på samme måte som klosterkirkens hellemarkering. Et mer omfattende tiltak vil være å grave ut nordre og vestre korsgang i fortsettelse av dagens levninger og slik frilegge hellegulv og murverk. Formidlingsmessig vil det siste tiltaket gi den største opplevelsen for et publikum og best kunne forklare korsgangenes utforming og konstruksjonsmåte.

9 Kilder

- Fischer, Gerhard Halsnøy kloster, dagbok 1938-1939. Avskrift: HS: av
Gerhard Fischers dagbok
- Linden, Hans Emil Halsnøy kloster. Innberetning om arkeologiske
undersøkelser av HALSNØY KLOSTER, Sunnhordland,
somrene 1961-1963
- Linden, Hans Emil Halsnøy kloster. Sunnhordlands arv. Sunnhordland Folkemuseum og
Sogelag. 1968

Innberetninger, rapporter og korrespondanse:

Enger, Innberetning om reise 10.03.35

Enger, Besiktigelse 19.09.66

Fischer, Innberetning 1937

Liden 22.04.64

Liden, Befaring 01-02

Norsk institutt for kulturminneforskning er et uavhengig forsknings- og kompetansemiljø med kunnskap om norske og internasjonale kulturminner.

Instituttet driver forskning og oppdragsvirksomhet for offentlig forvaltning og private aktører på felter som by- og landskapsplanlegging, arkeologi, konservering og bygningsvern.

Våre ansatte er konservatorer, arkeologer, arkitekter, ingeniører, geografer, etnologer, samfunnsvitere, kunsthistorikere, forskere og rådgivere med spesiell kompetanse på kulturarv og kulturminner.

www.niku.no

NIKU Oppdragsrapport 21/2012

NIKU hovedkontor
Storgata 2
Postboks 736 Sentrum
0105 OSLO
Telefon: 23 35 50 00

NIKU Tønsberg
Farmannsveien 30
3111 TØNSBERG
Telefon: 934 66 230

NIKU Bergen
Dreggsallmenningen 3
Postboks 4112 Sandviken
5835 BERGEN
Telefon: 922 89 252

NIKU Trondheim
Kjøpmannsgata 25
7013 TRONDHEIM
Telefon: 922 66 779 /
405 50 126

NIKU Tromsø
Framsenteret
Hjalmar Johansens gt. 14
9296 TROMSØ
Telefon: 77 75 04 00